

Tragédiák sorozata a Kendi–Révay családban a XVI. század végén

A szarvaskendi Kendi (Kendy) családdal kapcsolatban rengeteg a bizonytalanság. Az Erdélyből származó, kihalt famíliát a genealógiák és a történészek többször azonosítják a Kende családdal. Nagy Iván¹ közel négy oldalon foglalkozik kötetében a megszerzett adatokkal, nevekkkel, évszámokkal, az ismert személyek életének bemutatásával. Azonban ő is megjegyzi, hogy mindezekhez későn jutott hozzá, ezért a család bemutatása mozaikszerű, hiányos, és a Kendi, valamint más-más nemesi előnevű Kendék közt maga sem tudott eligazodni. Sőt, a „Pótlék-kötet” 306. lapján részéről teljesen szokatlan megfogalmazásban közli, hogy a kölcsei Kende család „... hibákkal tömötten, ugyanazon kötet [VI.] 543. lapján pedig meghamisítva és alaptalanul... volt közölve”.

E néhány, figyelmeztető megjegyzés után természetesen a családról, annak tagjairól csak olyan adatokat közlünk, amelyek hiteles, korabeli dokumentummal bizonyíthatóak, s jó néhány esetben korrigálják a róluk eddig leírtakat.

Mi lehet erre a leghitelesebb forrás? Egy végrendelet, amely csakis olyan elemeket tartalmaz, amelyek megfelelnek a valóságnak. Olyan személyek nevét örökíti meg, akik akkor valóban éltek, s későbbiekben számukra fontos volt a rájuk hagyott vagyon (jobbágyfalvak, pénz, ékszerek, jószágok stb.). Erre a célra kiválóan megfelel Kendi Gáborné Révay Anna 1595-ben írt testamentuma,² amely az akkori családi kapcsolatokat is hűen bemutatja.

Maga a végakarat felépítése a következő: keretbe foglalja egy latin nyelven megfogalmazott elő- és utószó, amelyet mintegy hitelesítésül maga a csanádi püspök, Szegedy Pál vetett papírra. Ez fogja közre a végrendeletet, amely a kor szokásának megfelelően imával kezdődik. Nem tudjuk, hogy Révay Anna mikor született, erre nincs utalás. Két kicsi lánya életkorából arra következtethetünk, hogy – ugyan Kendi Gáborral ez volt a harmadik házassága – még fiatal lehetett. Nem is mondja magát idősnek, csak betegnek, mégpedig hosszú ideig tartó betegséget emleget. Hogy pontosan mi volt ez a kór, nincs rá utalás. De lehetett a férje kivégzése és az azzal járó teljes birtokvesztés miatti bánata, vagy a második kislány születésével járó egészségi probléma is.

A dokumentumban felsorolja az akkor élő testvéreit, édes- és mostohagyermekait, néhány rokonát, tehát ezek az adatok 1595-ben igazak, hitelesek voltak a családi genealógiában. Mindezeket érdemes összevetni Nagy Iván családleírásával.³ Révay Anna szülei Révay Mihály báró, főajtónálló és Bakith⁴ Anna voltak. Tizennégy gyermekük született. Ezek közül négy (István, Margit, Mária és Felicitas) még kisgyermekkorban elhunyt. Négy fiútestvéréről tudunk: Lőrinc (felesége: Kendy Anna?), Péter (felesége: Forgách Mária), Ferenc (felesége: Forgách Zsuzsanna) és András. A végakaró ez utóbbit már nem említi, mivel az előző évben a törökök elleni győri csatában elesett. Annán kívül öt felnőtt lánytestvért

1 Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. VI. Pest, 1860. 198–202.

2 Dr. Merényi Lajos: Kendy Gáborné, Révay Kata végrendelete 1595-ből. Történelmi Tár 1893. 175–184.

3 Nagy I. i. m. IX. 1862. 696.

4 Bakith, másképpen Bakich vagy Bakics. A családja eredetileg szerb származású volt. 1522-ben a Rácországban toborzó Tomory seregébe a törökök elől menekülve állt be hat fiútestvér: Pál, Péter, Kelemen, Manó, Demeter és Mihály. Vitézségükért II. Lajos királytól hamarosan nemességre emelkedtek, s megkapták adományul a Somogy megyei (Öreg)Lak birtokot. Péter, a fent említett Anna apja 1582-ben még élt.

ismerünk meg név szerint, sőt, azok férjének a nevét is megtudjuk a dokumentumból. Ezek a következők: Borbála⁵ (Pruszkochky⁶ Gáspárné), Kata (Büdy Mihályné), Zsófia, ahogy ő írja: Soffy (Fánchy Györgyné), Ilona, egyes leírásokban Juditként szerepel (Dóczy Imréné) és Erzsébet (Örsébet), aki ekkor még hajadon volt, később Ghyczy György felesége lett.

Amint korábban már utaltunk rá, Anna háromszor kötött házasságot. A szűkszávú leírásokból, valamint magából a végrendeletből a következőket tudjuk meg róluk.

Az első férje kusalyi Jakchy Boldizsár volt (szülei: Jakchy Mihály és Bornemissza Anna). Egy testvére ismert, Mihály. Nem tudjuk, hogy a férj miben halt meg. Ismert egy 1577. november 18-án kelt végrendekezése, a halála viszont csak öt év múlva, 1582-ben következett be. Birtokai, mint majd erről később még lesz szó, Bereg vármegyében voltak. A házaspárnak nem született gyermeke, ahogy írják, Jakchy magtalanul hunyt el.

A második férj kövesdi Sarmasági (Sarmassági, Sarmasághy) Miklós volt. Családjá Erdélyből, Belső-Szolnok vármegyéből eredt, birtokközpontjuk Sarmaságon volt. De voltak birtokaik Szilágy megyében is. Első feleségének a nevét sehol sem írják le, Révay Anna sem említi. Közös gyermek ebből a házasságból sem született. A férj halálának körülményeiről, időpontjáról nem sikerült adatot találni.

A harmadik férje Annának Kendi (Kendy) Gábor volt. Első házasságából (felesége: Ballassa Margit) két fiú született: István és Gábor. 1595-ben még kiskorúak lehettek, hisz mostohaanyjuk ilyenképp említi őket az örökösödéskor. Mint látni fogjuk, nagyon szerethette a két testvért. Minden mondatában kedvesen emlegeti őket, s nagyon igazságosan osztja szét köztük az apjuktól megmaradt kis vagyont. (István felesége talán Csapy Zsuzsa volt, Gábor 1597 körül halt meg fiatalon.) Annának e harmadik házasságából két kislánya született. Precizítására jellemző, hogy nagyon pontosan írja le világra jöttük időpontját. Anna⁷ 1593. Boldogasszony havában 26-án, kedd reggel öt órakor, Margit 1594. Szent György havában 25-én, hétfő reggel nyolckor született.⁸ Ha alaposan megnézzük az évszámokat, akkor a végrendelet írásakor még nagyon kicsik voltak, apjuk halálakor pedig egyikük másfél éves, másikuk pedig csak pár hónapos. Érthető ezért, hogy beteg anyjuk imádattal szól testamentumában e két kislányáról, aggódik a jövőjükért, s gondosan megválasztott nevelőszülőkről gondoskodik.

Révay Annának e házassága nem volt hosszú életű. Ugyanis Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem (akiről köztudott, hogy következetlen politikus volt) Kendit több társával és rokonával elfogatta, s politikai nézeteltérésük miatt ítélet nélkül lefejeztette őket Kolozsváron⁹ 1594. augusztus 30-án. Javait, illetve javaikat pedig elkobozta. Érdemes megemlíteni a családból e főurak nevét és rokonsági kapcsolataikat, hogy átélhessük az erdélyi vajda igazságtalan és kegyetlen cselekedetét: idősebb Kendi Sándor, Kendi Ferenc (az öccse), Kendi Gábor (az unokatestvér), Kovacsóczy Farkas és Báthori Boldizsár (mindkettő Kendi Sándor veje, az utóbbi pedig egyben a fejedelem unokatestvére). A többi meggyilkolt nevét most nem említjük, mivel nem tartoztak a család tagjai közé.

Ezen tragikus esemény után Révai Anna a négy gyermekkel egy távolabbi és biztonságosabb helyre menekült, mégpedig az első férjétől, Jakchy Boldizsártól örökölt Bereg

5 Az egyes testvéreknél, férjeknél, rokonoknál nem hivatkozom Nagy Iván megfelelő kötetekre és oldalszámaira.

6 Nagy I. i. m. IX. Pest, 1862. 712. lapján: Prussovsky Gáspár családnévalak szerepel.

7 Anna I. férje: Czobor Márton, 2. Pongrácz István. Meghalt 1637-ben. Margitról nem maradtak fenn adatok.

8 Azt nem említi, hogy ezek a dátumok a régi vagy már az új, Gergely-naptár szerinti-e. Ugyanis az általa megadott csillagképek (Lövő = Nyilas és Rák) nem fedik le a hónapokat.

9 Egyes történészek szerint voltak, akiket nem Kolozsvárról, hanem Gyalu várában végeztetett ki.

vármegyei birtokára, Nagymuzsalyra.¹⁰ Itt készítette el betegen a végrendeletét. Kérése az volt, hogy lehetőleg Szentmártonban (Turócszentmárton) temessék el, ahol a szülei nyugszanak. De „*ha az idő melegsége vagy gonosz az út*” nem teszi lehetővé, akkor itt Beregben, a nagymuzsalyi szentegyházban helyezték el holttestét. Egyben arra kéri Révay Ferenc nagyobbik/ideősebbik bátyját, hogy szerezze vissza a fejedelemtől mindazt, amit csak lehet az elvesztett birtokból, ahogy írja: „*kárvallásaimról, az mit szegény uram fejével együtt elvesztett*”.

Érdekes momentum, hogy a négy gyermek tutorául nem családtagot kért fel. Azzal indokolja a döntését, hogy testvérei, rokonai mind távol élnek (Turóc vármegye), másrészt gondoskodnia kell a családjához nem közvetlenül hozzátartozó két mostohafiáról is. Valószínűleg ez azonban csak álca volt a részéről. Bizonyára féltette a rokonait és a gyermekeit a fejedelem esetleges további bosszújától. Ezért gyámul egy idegen, azaz nem rokon nemes házaspárt jelölt meg: kiskereki Kereky Jánost és feleségét, Petry (Petthry) Annát. Ők a fejedelem számára szinte közömbös helyen éltek, a Szabolcs vármegyei Madán (ma Nyírmada).

Ezek után tekintsük át röviden, miképp osztotta szét megmaradt javait a gyermekek között, hogyan gondoskodott a szolgálóiról, cselédeiről. Végigolvasva felsorolásait elmondható, hogy nagyon igazságosan, arányosan oldotta meg az örökítést a saját és mostohagyermekai között. Az első két férjétől maradt birtokokat érthető módon mind a lányai kapták. Az elsőből Bereg megyében Marok¹¹ falu, Bene és Nagymuzsaj, a másodiktól Kraszna vármegyében Récse (Szebenrécse), Közép-Szolnok megyében Gorzófalva~Gurzófalva (ez utóbbi később Szilágy megyéhez került, román neve: Fetindia) lett a kislányoké. Az Erdélyben egyetlenként megmaradt Kendi-birtok, Budos¹² 50 házával ötödrésze oszlik a négy gyermek és önmaga közt, majd a saját részét a lányaira hagyja. (Ugyanitt 36 jobbágyát Kereky János kapja. Kéri, hogy cserélje vagy adja el őket, az értük kapott pénzt pedig megtarthatja magának.) A még megmaradt arany ékszereket, drágakövekkel (zafír, rubint, gránát, smaragd, almandin, gyémánt) kirakott láncokat, függőket és gyűrűket, valamint más tárgyakat egyenlő arányban kapják az utódok. A tőle maradó egyéb ingóságok, ruhák, ágyneműk, abroszok mind a lányok része lett. Viszont a két mostohafia ennek ellenében megkapta a lábas jószágokat, ezek: 200 juh, 24 ökör, 10 tehén, 50 disznó. Ezeken kívül 200–200 forint készpénzt örököltek a Kendi-féle vagyonból. Sajnos több nem maradt az elkobzott hatalmas birtokokból az apa kivégzése után.

A kor szokásának megfelelően gondoskodott a temetéséről: 500 forintot hagyott az egyházi rendeknek, papoknak, mestereknek, deákoknak, valamint a halotti torra. 25 forintot a koldusoknak, ha el tudnak menni a temetésére. Amennyiben nem, akkor az „*espotályoké*” ez az összeg. Szintén 25 forintot hagy együtt a szolgálókra, inasokra, az őt szolgáló leányasszonyokra. Külön-külön 25 forintot kapott a két kedves szolgálója, Dobay Ferenc és Kis Katus. A dajkák, majorokban élő béresek és vénasszonyok pénzbeli kielégítését Kereky Jánosra bízta.

Sokat, sőt, talán túl sokat foglalkozik a négy gyermek neveltetésével kapcsolatosan, azonban ez az aggodalma életkorukat nézve érthető. Két dolgot érdemes ezek közül kiemelni. Petry Annának írja: „*... ha ennek engedői nem akarnának lenni, kegyelmed az ő érdemek szerént anyai kézzel, vesszővel is megsanyargathatja...*”, azaz testi fenyegetést is alkalmazhat a

10 Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 202. A település Beregszásztól délkeletre található.

11 Márok. Ma Márokpapi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. *Lelkes György*: Magyar helynév-azonosító szótár. Budapest, 2011. 441.

12 Budos>Büdös (román: Budosu). Solnok-Doboka vármegye Csákiigorbói járásában, Nagyilondától északra. Ma Szilágy megyéhez tartozik. *Lelkes Gy.* i. m. 161.

gyerekek nevelésében. Ugyanakkor nagy szeretettel inti lányait, hogy hallgassanak a bátyjaikra, a fiúk pedig mutassák meg „*atyafiságukat*” a lányokkal szemben, hisz „*egy atyától valók vagytok*” – írja.

Mint említettem, nem tudjuk, hogy Révay Anna pontosan mikor halt meg. De ha jól számoljuk, akkor körülbelül egy év alatt történt mindaz a tragédia a családjukban, amelyet az írás címében előre vetítettünk. András nevű testvére csatában hunyt el. Az akkori erdélyi fejedelem a jogszerűséget nem betartva kivégeztette a férjet, Kendi Gábor családfőt. Vele együtt ugyanazon főúri családban öt férfi halálával tönkretett egy ősi, erdélyi nemesi családot. Birtokaikat elkobozta – mintegy jobbágyosba taszítva őket – és azokat más híveinek adományozta. A végrendelkező, beteg anya pedig négy árvát hagyott maga után a halálával.

Nem csodálkozhatunk az ilyen tettei után azon, hogy Báthori Zsigmond fejedelemnek 1602-ben el kellett véglegesen hagynia a szülőhazáját, Erdélyt. Idegen földön, Csehországban volt kénytelen élni, és ott is halt meg fiatalon, mintegy 41 éves korában.

Fülöp László

A Mándics család és Csávoly

Madách szavainak aktualitása jutott ismét eszembe. Emlékezni több mint szükség. Egy emberi értékekben gazdag, tartalmas életút, mely mélyről, hátrányos, bizonytalan helyzetből indult. A gondviselésnek köszönhetően szószólója lehetett azoknak, akikből való. Áldozattal vállalta, s mi, mai utódai úgy érezzük, példaként szolgálhat mindazoknak, kik egy emberibb világ megteremtésén fáradoznak. Ő nem más, mint ősünk, nobilis Mándich Mátyás/Matija Mandić (1675–1734), a családjunk és szülőfalunk, Csávoly alapítójának egyike.

A kezdeti időszakról nem sok forrás maradt ránk. Első információim apai nagypámtól származnak, aki népes családjunk öt generációjáig az elhunytak sírhalmait is megmutatta.

Lélektani gyökerei vannak annak, hogy olthatatlan kíváncsiságunk, amikor századokkal ezelőtt élt ősünk nyomát kutatjuk. Értéket hagyományoztak az utánuk jövő nemzedékekre. Ideje, hogy példájukat újra felelmelegessük. Az őshöz való ragaszkodás nem pusztán nosztalgia, hanem a nemzethez tartozás egyik útja. A nemzet történelmében csupán hajszáler a család története, amely biztosítja az állandó kapcsolatot a nagy egésszel, a körülöttük élő emberekkel.

A török hódoltság és a Rákóczi-szabadságharc során a középkori Csávoly falu, melynek története 1198-ig nyúlik vissza, elnéptelenedett. Története során többször kényszerült újból talpra állni, mint ezúttal is. Alapnépessége a katolikus bunyevác nép volt, a horvát nép része, annak sajtáságos etnikai csoportja.

A falu és családjunk alapító őse 1722-ben bajai lakosként került Csávolyra, ahol leszármazottjaival együtt véglegesen otthonra talált. Miért és mikor hagyta el szülőföldjét, a Buna folyó forrásvidékét? Erről kevés hiteles forrás maradt ránk. Ismereteink szerint a törökök elől menekülve kényszerült Magyarországon oltalmat, menedéket keresni. Nem akarták vallásukat mohamedánra felcserélni. Egyes történészek szerint 1687-ben szervezett keretek között történt a menekülés a ferences rendi szerzetesek kíséretével. Szüleivel 12 éves korában, gyermekként volt tagja az elvándoroltaknak.